

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Өзіндік жұмыс барысында болашақ педагогтардың зерттеу дағдыларын қалыптастыру

ЖАРИЯЛАНДЫ
18.05.2021СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/96943/>

Өзіндік жұмыс барысында болашақ педагогтардың зерттеу дағдыларын қалыптастыру

Қазіргі уақытта қалыптасқан жағдай белсенді, шығармашыл, дербес тұлғаның рөлі күрт өсе түсетініне әкеледі. Осыған байланысты қоғамның балаларды тәрбиелеу және оқыту кәсіби міндеттерін тиісті деңгейде шеше алатын жоғары білікті ұстазға деген қажеттілігі туындайды. Мамандану түріне және мүдделер аясына қарамастан кез келген педагогикалық қызмет (мектепке дейінгі білім беру мекемесінде, мектепте, өндірісте және т.б. жұмыс) зерттеу жұмысын болжайды, оның табысы көбінесе маманның зерттеу біліктілігінің қаншалықты жақсы қалыптасқанына байланысты. Сондықтан педагогикалық ЖОО-да жоғары кәсіптік білім беру кезеңінде болашақ мұғалімдердің зерттеу іскерліктерін қалыптастыруды қамтамасыз ететін мақсатты жұмыс ұйымдастырылуы маңызды, олар шындықтың жаңа өзгермелі жағдайларына тез бейімделуді қамтамасыз етеді, таңдалған кәсіпте табысты іске асыруға және танымның әр түрлі салаларында зияткерлік және шығармашылық әлеуеттің пайда болуына ықпал етеді.

С. П. Арсенов, П. Ю. Романов, Н. М. Яковлевтің және т.б. жұмыстарында болашақ мұғалімдердің зерттеу іскерліктерін қалыптастыру қажеттілігі көрсетілген. Қазіргі мұғалімнің профессиограммасын талдау оның білім беру процесін тануға, педагогикалық үдерісте баланың жеке басының құндылығын бекітуге, оқыту формаларын, мазмұнын, әдістерін жобалауға дайын болуы тиіс екенін көрсетті. Педагогикалық нормаларды сақтау, өз қызметінің негіздерін түсіну, басқа пәндік сала мамандарына әдістемелік көмек көрсету. В. М. Монахов, Т. Смыковская, атап өткендей, зерттеу іскерліктері мұғалімнің әдістемелік стилінің бір бөлігі болып табылады, педагогпен Орындалатын жұмыстардың көпшілігі зерттеу іскерлігінің жекелеген топтарына сүйенеді. Жоғары кәсіптік білім берудің білім беру стандарттарын және мұғалімнің кәсіби стандартын талдау қазіргі заманғы мұғалім оқушылардың практикалық қызметін ұйымдастыруға және оқушылардың зияткерлік саласын

қалыптастыру үшін орта құруға мүмкіндік беретін зерттеу іскерліктерін меңгеруі тиіс екенін көрсетті. Сабақты жоспарлау, өткізу, олардың тиімділігін талдау (сабақтың өзіндік талдауы) зерттеу әрекеттерін — жоспарлау, талдау және т. б. болжайды; нәтижелердің диагностикасын жүргізу және олардың динамикасын қадағалау, қиындықтар мен кедергілерді анықтау, оларды жеңу туралы гипотезаларды қалыптастыру және тексеру — гипотезаларды ұсыну (ой — пікірлерді қалыптастыру), талдау, моделдеу, болжау, қателерді анықтау және т. б.; оқушының оқу қызметін талдау негізінде оны оқыту мен дамытудың оңтайлы (қандай да бір білім беру контекстінде) тәсілдерін-талдау, модельдеу, мақсаттар мен міндеттерді анықтау, мазмұны мен құралдарын іріктеуді жүзеге асыру және т. б.

Зерттеу іскерлігінің (В. И. Андреева, И. А. Игошева, П. Ю. Романова, В. П. Ушачева және т. б.) мәнін түсінудің әртүрлі тәсілдерін талдай отырып және мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінің ерекшелігін назарға ала отырып, біз болашақ мұғалімнің зерттеу іс-әрекеттерін ақыл-ой және практикалық зерттеу іс-әрекеттерінің жиынтығы ретінде анықтаймыз.

А. В. Усова, Н. М. Яковлеваның, Г. В. Денисова, Е. А. Юлпатованың және т.б. жұмыстарында ұсынылған зерттеу біліктерінің жіктелуін талдау және болашақ мұғалім қызметінің ерекшеліктерін зерттеу біліктерінің келесі топтарын бөліп көрсетуге және олардың құрамын анықтауға мүмкіндік берді:

- операциялық (репродуктивті және өнімді) іскерліктер: салыстыру, талдау және синтездеу, абстрагирлеу және жинақтау, гипотезалар ұсыну; ой-пікірлерді қалыптастыру; сыныптау және жүйелеу; «жаңа білім алу»; объектілер арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды бөлу; проблеманы, гипотезаны және оның шешімін ішінара-дербес іздестіруді жүзеге асыру; тікелей ұйғарымдар мен нұсқаулықтар бойынша өз қызметінің нәтижелерін жоспарлау, іске асыру және талдау;
- болжалды іскерліктер: гипотеза, мақсаттар мен міндеттерді ұсыну; педагогикалық процестің мақсаттарын, міндеттерін, кезеңдерін анықтау; мақсатқа жету құралдары мен тәсілдерін іріктеу; нәтижелерді, даму перспективаларын, мүмкін болатын ауытқулар мен жағымсыз құбылыстарды болжау (болжау); педагогикалық процестің мақсаттары мен кезеңдеріне қол жеткізу моделін құрастыру; педагогикалық болжауды жүзеге асыру; информатиканы оқытудың парадигмасы контекстінде педагогикалық міндеттер мен қызмет мазмұнын анықтау; оқытудың мазмұнын, формаларын, әдістерін, құралдарын олардың оңтайлы үйлесімінде іріктеуді жүзеге асыру; кәсіби мәселелерді шешу тәсілдерін таңдай білу; кәсіби мәселелерді шешудің әр түрлі нәтижелерін модельдей білу;
- бақылау-бағалау іскерліктері: өзін-өзі бағалау, өзін-өзі тану, өзін-өзі болжау;

үдерісті және қызмет нәтижесін бақылауды және өзін-өзі бақылауды жүзеге асыру; алынған нәтижелерді жоспарланған әрекеттермен салыстыру және оларды түзету.

Жоғары кәсіптік білім беруді ұйымдастырудың ерекше ерекшеліктерінің бірі студенттің өзіндік жұмысына берілетін сағаттардың тұрақты өсуі (көп саны) болып табылады. Қазіргі уақытта белсенді және интерактивті оқытудың түрлері мен әдістерін пайдалануды қоса алғанда, әрбір білім алушының дербес оқу жұмысы үшін жағдай жасау бойынша жұмыс жүргізілуде. Осыған байланысты жоғары кәсіптік білім берудің федералды мемлекеттік білім беру стандарты аудиториялық оқу сабақтарының сағат санын қысқартуды және студенттердің өзіндік жұмысына сағат санын ұлғайтуды көздейді.

ЖОО-да оқу кезінде студенттердің өзіндік жұмысының рөлі туралы мәселелерді зерттеумен И. А. Зимняя (оқу іс-әрекетінің түрі ретінде өз бетінше жұмыс жасайды, оның нәтижесіне назар аударады) [4], В. И. Загвязинский (өз бетінше жұмысты студенттердің қызметі ретінде қарастыра отырып, мұғалімнің рөліне назар аударады) [3], Б. П. Есипов (өз бетінше жұмыс мұғалімнің тікелей қатысуынсыз, бірақ оның тапсырмасы бойынша сол үшін арнайы берілген уақытта орындалатын жұмыс деп санайды) [3], Л. Г. Вяткин (дербес жұмысты қызмет түрі ретінде анықтайды) және т. б. [1].

Авторлардың идеяларына сүйене отырып, біз өз бетінше жұмыс істеуді студенттерді өз бетінше танымдық іс-әрекетке тарту құралы ретінде қарастырамыз (білімді, іскерлікті, дағдыны меңгеру процесі ретінде түсінетін), білім мен іскерлікті берік меңгеруге бағытталған оның логикалық және психологиялық ұйымының құралы [6].

Студенттің өзіндік жұмысының негізгі мақсаттарын ескере отырып: алынған теориялық білімдер мен практикалық біліктерді жүйелеу және бекіту; теориялық білімді тереңдету және кеңейту; нормативтік, құқықтық, анықтамалық құжаттарды және арнайы әдебиетті қолдана білуді қалыптастыру; студенттердің танымдық қабілеттерін және белсенділігін дамыту; ойлау дербестігін, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі жүзеге асыру қабілетін қалыптастыру. Біз болашақ мұғалімдердің зерттеу іскерліктерін қалыптастыру құралы ретінде студенттің өзіндік жұмысын пайдаланамыз.

Б. П. Есиповтың жұмыстарында өзіндік жұмыстар оқу процесінің буындары бойынша негізгі дидактикалық мақсатқа (жаңа білім алу мақсатында қолданылатын өзіндік жұмыстар; алған білім негізінде қолданылатын өзіндік жұмыстар; оқушылардың білімін, шеберлігі мен дағдыларын қайталау және тексеру мақсатында қолданылатын өзіндік жұмыстар) сәйкес бөлінеді[2]. Малкин оқушылардың танымдық іс-әрекетінің сипаты бойынша дербес жұмыстарды жіктейді (репродуктивті түрдегі жұмыстар, танымдық-іздеу түріндегі жұмыстар, шығармашылық түрдегі жұмыстар, танымдық-практикалық түрдегі жұмыстар[5], В. П. Стрекозин өзіндік жұмыстарды білім көзіне және оқыту

әдісіне сәйкес түрлерге бөледі (оқулықпен және оқу кітаптарымен жұмыс, анықтамалық әдебиетпен жұмыс, есептерді шешу және салыстыру, оқу жаттығулары әдеттегі және баспа негізі бар дәптерлерде, шығарма және сипаттама, бақылау және зертханалық жұмыстар, көрнекілік және үлестіру материалдарын пайдаланумен байланысты жұмыстапсырмалар, графикалық жұмыстар [7].

Біз өзіндік жұмыстардың келесі жіктемесін ұстанамыз: оқу, ғылыми және әлеуметтік. Бұл классификация студенттердің өзіндік жұмысын орындауда мотивациялық құрамдастарын күшейтуге мүмкіндік береді. Мұнда танымдық міндеттер айқын белгіленген және педагогтың өзіндік жұмыстың әрбір түріндегі рөлі анық көрінеді: тікелей қатысу, кеңес беру және ынтымақтастық.

Өзіндік жұмыстың барлық түрлері өзара байланысты және өзара шартталған, олардың барлығы болашақ маманның тұлғалық және құзыреттілік қасиеттерін арттыруға бағытталған. Өзіндік жұмыс түрлері арасында жетекші орынды оқу-өзіндік жұмысы алады. Авторлардың пікірінше, өзіндік жұмыстың бұл түрі Б. П. Есиповтың, И. И. Малкиннің, В. П. Стрекозиннің пікірі бойынша мынадай кіші түрлермен ұсынылуы мүмкін: жаңа білім алу, өз бетінше білім ала білуді меңгеру; білімді бекіту және нақтылау; білімді оқу және практикалық міндеттерді шешуде қолдана білуді пысықтау; практикалық сипаттағы іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру; шығармашылық сипаттағы іскерліктерді қалыптастыру, күрделі жағдайда білімді қолдана білу.

Студенттің өзіндік жұмысының белгілі бір түрін жүзеге асыру барысында зерттеу біліктерінің қандай топтары қалыптасатынын қарастырайық.

Өзіндік жұмыс түрін жүзеге асыру үшін жаңа білім алу, өз бетінше білім алу қабілетін меңгеру үшін келесі тапсырманы қолдануға болады: «тақырып бойынша баяндама дайындау ... (оқытушының нұсқауы бойынша пән тақырыбы)». Бұл тапсырма болашақ мұғалімдердің ғылыми стильде ой-пікірлерді қалыптастыру, себеп-салдар байланысын анықтау, талдау, жүйелеу, жалпылау, бөліп шығару біліктерін қалыптастыруға ықпал етеді.

Тапсырмалар, мысалы, » тақырыптың негізгі түсініктерін меңгеруге бір топтарды диагностикалаңыз... (оқытушының нұсқауы бойынша пән тақырыбы)» және «тірек конспект құру және оны есепті шешу кезінде пайдалану» өздік жұмыс түрін жүргізу үшін білімді бекіту және нақтылау үшін пайдаланылуы мүмкін. Өзіндік жұмыстың осы түріне ұсынылған тапсырмалар студенттерде элементтердің (объектілердің) арасындағы себеп-салдарлық байланысты талдау, қорыту, анықтау, гипотезаны ұсыну, мақсатқа жету моделін құрастыру, құралдар мен мазмұнды іріктеу, іс-әрекеттің үдерісі мен нәтижесін бақылауды жүзеге асыру білігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Өзіндік жұмыстың түрі практикалық сипаттағы іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру тапсырманы пайдалану кезінде жүзеге асырылуы мүмкін «диаграмма

түрінде (бағдарламалық құралдарды пайдалана отырып) бір топ оқушының үлгерімін әр түрлі тәсілдермен елестетіңіз. Ең ұтымды әдісті негіздеңіз және пайдаланылатын тәсілдердің тиімділігін бағалаңыз». Берілген тапсырма өзіндік жұмыстың көрсетілген түрін жүзеге асыру үшін болашақ мұғалімдердің келесі іскерліктерін қалыптастыруға ықпал етеді: себеп-салдарлық байланыстарды бөлу, мақсаттарға жету құралдары мен тәсілдерін таңдау, мақсатқа жету моделін құрастыру және оның кезеңдері, қызмет нәтижелерін салыстыру.

Тапсырма «коллаж жасау (бағдарламалық құралдарды пайдалана отырып, оқылатын пән аясында тақырыпты өз бетінше анықтай отырып), коллаж элементтері арасындағы байланыстардың заңдылықтарын негіздеңіз» өзіндік жұмыс түрін жүзеге асыру үшін қолданылуы мүмкін шығармашылық сипаттағы іскерлікті қалыптастыру, күрделі жағдайда білімді қолдана білу. Бұл тапсырма студенттердің оқу материалын жүйелендіру, себеп-салдарлық байланыстарды бөлу, іс-әрекеттің үдерісі мен нәтижесін жоспарлау, іске асыру және талдау іскерлігін қалыптастыруға ықпал етеді.

Біз үш кезеңнен тұратын зерттеу біліктерін қалыптастырудың кезеңдік моделін ұсынамыз: мотивациялық, мазмұнды-операциялық, бағалау-рефлексивті. Модель кезеңдеріндегі студенттердің өзіндік жұмысы құрал ретінде әрекет етеді және зерттеу іскерліктерін қалыптастыру функцияларын орындайды. Әр кезеңде белгілі бір тапсырмалармен сипатталатын және болашақ мұғалімдердің зерттеу іскерліктерін қалыптастыру функцияларын орындайтын дербес жұмыстардың басым түрлерін анықтады. Өз бетінше жұмыс түрлері, жаңа білім алу, өз бетінше білім алу; білімді бекіту және нақтылау; білімді оқу және практикалық тапсырмаларды шешуде қолдана білу дағдысын қалыптастыру мотивациялық кезеңде қолданған жөн. Зерттеу іскерліктерін қалыптастырудың мазмұнды-операциялық кезеңінде біз практикалық және шығармашылық сипаттағы іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру, күрделі жағдайда білімді қолдана білу сияқты студенттердің өзіндік жұмыстарын қолдануды ұсынамыз. Болашақ мұғалімдерді оқыту процесінде бағалау-рефлексивті дербес жұмыс түрлерін пайдалану орынды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Вяткин Л.Г. Уровни познавательной самостоятельности студентов педагогических вузов [Текст] / Л.Г. Вяткин, А.Б. Ольнева, Г.Д. Турчин // Актуальные вопросы региональной педагогики: Сб. науч. тр. – Саратов, 2002. – С. 35.
2. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. – М.: Учпедгиз, 1961. – С. 152.

3. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация [Текст]: учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений / В.И. Загвязинский. – М.: Академия, 2007. – 192 с. – С. 155.
4. Зимняя И.А. Основы педагогической психологии. – М., 1980. – С. 335.
5. Малкин И.И. Рационально организовать самостоятельную работу учащихся // Приложение к журналу «Народное образование». – 1966. – № 10. – С. 13-23.
6. Соловьева В.В., Горбузова М.С., Коробкова С.А. Методические аспекты организации самостоятельной работы при подготовке специалистов в медицинском вузе [Текст] / В.В. Соловьева, М.С. Горбузова, С.А. Коробкова // Фундаментальные исследования. – 2014. – Вып. № 9/7. – С. 1614-16178.
7. Стрекозин В.П. Организация процесса обучения в школе. – М., 1968.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.